

Litteratur og Kritik.

Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch, begrundet von F. G. v. Bunge, im Auftrage der baltischen Ritterschaften und Städte fortgesetzt von **Hermann Hildebrand**. **Band 7**. 1423 Mai—1429 Mai. Riga 1881. XXXII + 608 SS. 4°.

Efter 8 Aars Afbrydelse fremtræder i ovennævnte 7de Bind af det liflandske Diplomatarium en Fortsættelse af F. G. v. Bunges bekjendte Værk, som denne naaede at føre frem indtil Aaret 1423. Hvor han slutter, har den nye Udgiver, Dr. H. Hildebrand, taget fat, og efter 9 Aars uafbrudte Undersøgelser i indenlandske og fremmede Arkiver er det lykkedes ham at samle et Materiale, som er i Stand til at fylde mere end 10 Bind og derved sikre Diplomatiets fortsatte og regelmæssige Udgivelse i kronologisk Orden. Der er ingen Tvivl om, at denne Arbejdsmaade har været lønnende for Udgiveren og frugtbringende for Historieforskeren. Der er herved opnaaet, at man paa ét Sted finder samlet Alt, hvad der fra de forskjelligste Kilder kan hentes til Oplysning om Landets politiske og sociale Udviklingshistorie indenfor en vis given Tid. Mange Tvivl om Bestemmelsen af de talrige udaterede Breve ere herved strax løste, Alt er indordnet paa det Sted, hvor det hører hjemme, og enhver Benytter af Værket maa være glad ved — takket være den af Udgiveren viste Resignation i ni samfulde Aar at afholde sig fra at forelægge Publikum Resultater af sit Arbejde — at vide sig sikret mod, at et nyt Bind mulig kunde bringe vidtløftige Tillæg og Rettelser. Det er

saaledes med ublandet Glæde, at man modtager denne Fortsættelse af et Værk, som ogsaa for Danmarks politiske Historie har saa stor Betydning, saameget mere som Udgiveren i enhver Henseende saavel med Hensyn til Behandlingen af Texten som i Redaktionen af de ypperlige Indholdsfortegnelser foran hvert Brev, i Henvisninger til trykte Breve, i Undersøgelsen om Aktstykkers Ægthed og de udaterte Breves Indordning viser sig at staa jævnsides med Tysklands mest anerkjendte Diplomudgivere.

Det Tidsrum, som bliver behandlet i dette Bind, 1423—1429, hører ikke til de mest fremtrædende eller epokegjørende i den liflandske Ordensstats Historie. Tvertimod — i Henseende til Ordenens ydre Politik hersker der et fuldstændigt Vindstille. Ovenpaa de rystende Begivenheder, som Polens og Lithauens Angreb paa de forenede tysk-liflandske Ordener havde fremkaldt, trængte Landet til Ro, og netop Begyndelsen af det behandlede Tidsrum danner Indledningen til en foreløbig til alle Sider sikret Fred. Saaledes styrket i ydre Henseende kunde Ordenen med Kraft fortsætte den Politik, der ligesom en rød Traad snor sig gennem dens indre Historie — Kampen mod alle de Elementer, som hindrede Lifland i nogensinde at blive en samlet og enig Stat under et fælles Overhoved. Det var et fuldstændigt Virvar af Kræfter, som her stode mod hinanden: Bisper, der ikke alene krævede Uafhængighed som souveræne Fyrster, men endog gjorde Fordring paa Overhøjhed over Ordenen, Ridderskaber, som i samlede og sluttede Masser hævdede deres af en Konge af Danmark erhvervede Rettigheder og paa-stode at være selvskrevne Mæglere i enhver Strid mellem Landsherrerne; endelig Stæder, som ved deres inderlige Forbindelse med Hanseforbundet fulgte en selvstændig ydre Politik og mere og mere fjernedes fra de for hele Landet fælles Interesser. Det var en stor Opgave, som Ordenen saaledes havde sat sig og utrættelig stræbte at føre til Ende, at samle alle disse Kræfter til en Enhed og skabe et stærkt og mægtigt Værn mod Østens fremtrængende Magter.

Imidlertid lededes denne Politik, som havde sit rette Forum i Rom, ikke altid med den fornødne Overlegenhed og

Kløgt; særlig i de 6 Aar, som her behandles, vinde de biskoppelige Diplomater den ene Sejr efter den anden over Ordenens Politikere, og ved Udgangen af Tidsrummet staa de som Sejrherrer paa alle Punkter. Ikke alene havde de hindret, at Bispestolene besattes med de af Ordenen begunstigede Kandidater, men endog en forhen tabt Position havde de formaaet at tilbageerobre, idet Pave Martin V bevægedes til at tilbagekalde den af hans Forgænger i Aaret 1394 udstedte Bulle, ved hvilken Ærkestiftet i Riga stilledes i Afhængighedsforhold til Ordenen. Det var den saakaldte Habitstrid, der tilsyneladende kun drejede sig om, hvorvidt Stiftets Gejstlige skulde bære den sorte eller hvide Dragt, men i Virkeligheden havde en ganske anden Rækkevidde, idet den væsentlig gik ud paa at afgjøre, om Stiftet skulde vedblive at være et selvstændigt Augustinerstift eller et afhængigt tysk Ordensstift. I en klar og sammentrængt Indledning har Udgiveren givet en Oversigt over denne interessante Strid, som yder et godt Indblik i det 15de Aarhundredes diplomatiske Finesser og stadig minder En om, at Diplomatiens er en gammel Kunst, som til alle Tider har haft sine Mestre og sine Dilettanter.

Den, som i det foreliggende Bind søger Oplysninger til dansk Historie, vil ikke blive skuffet. Disse for Danmark saa betydningsfulde Aar, da Erik af Pommern og de holstenske Grever stævnedes for Kejserens Domstol, og i hvilke den skæbnesvangre Krig med Holstenerne og Hansestæderne udbrød, ere endnu kun lidet kjendte i Detaillerne. Med Glæde modtager man derfor de ikke uvigtige Bidrag, som det nye Bind af det liflandske Diplomatarium yder til en nærmere Forstaaelse af hin mærkelige Periode. Om Kong Eriks Rejse til Polen og Tyskland, om Krigen med Hansestæderne og særlig om de liflandske Stæders Stilling til denne erfare vi meget, som dels supplerer, hvad der allerede forhen var kjendt, dels udfylder Huller, som de for disse Aar endnu ikke udgivne Hanserecesser gjøre saa meget desto føleligere. Idet vi med Hensyn til Erik af Pommerns Rejse henvise til den i dette Tidsskrift foretagne Undersøgelse, skulle vi i det Følgende tilføje nogle Meddelelser om Stædernes Politik.

Det er allerede ovenfor berørt, at de liflandske Stæder træde samlede op som en Enhed i den udvortes Politik, ofte i Modsætning til Ordensstaten. Særlig maa det fremhæves, at de i alle Handelsspørgsmaal indtog en selvstændig Holdning, som dog ikke altid dikteredes af Lübeck men oftest styredes af egennyttige og private Handelsinteresser. Da Erik af Pommern i Avgust Maaned 1423 forlod Danmark, havde han kort forinden — 15de Juni — afsluttet et Forsvarsforbund med en Del af Hansestæderne, som tilsyneladende sikrede Freden i Norden for en længere Tid¹⁾. Ogsaa de liflandske Stæder tiltraadte Forbundet, og i Maj 1424 sendtes deres Stadfæstelsesbrev til Lübeck. Det naaede imidlertid aldrig sit rette Bestemmelsessted. Det snart indtrædende kølige Forhold til de nordiske Riger gjorde de lybske Kjøbmænd lidet tilbøjelige til at lade Forbundet give nogetsomhelst Livstegn fra sig, og Stadfæstelsesbrevet blev da liggende under Laas og Lukke hos to lybske Borgere i over 5 Aar — en stadig Gjenstand for Raadslagninger mellem de liflandske Stæder om, hvad man skulde gjøre med det. Trods gjentagne Beslutninger om dets Tilintetgjørelse ses det at have været ilive endnu ind i Aaret 1429 (Nr. 802).

Det var den paany udbrudte Krig mellem Erik af Pommern og de holstenske Grever, som nødvendiggjorde denne Forsigtighed fra Lübecks Side. Den 6te Avgust 1424 (Nr. 172) var Grev Henrik af Holsten vendt tilbage fra Besøget i Ofen med den alt Andet end tilfredsstillende kejserlige Voldgiftskjendelse, ifølge hvilken Slesvig skulde tilfalde Kong Erik. At man i Hansestæderne allerede strax havde den rette Forstaaelse af, hvorhen Forholdene vilde føre, vise forskjellige Skrivelser fra Revals Sendebud i Lübeck, Tideman Vos. „Da de holstenske Herrer ikke ville bøje sig for Kjendelsen,“ skriver han, „maa man vente, at Krigen bryder ud paa ny. Men hvis Kong Erik da tror at kunne bevæge Stæderne til at hjælpe sig, saa vil han blive skuffet, thi

¹⁾ Livländ. Urkundenbuch VII. Nr. 1 indeholder et Bidrag til Forbundets Tilblivelseshistorie.

det vil stride fuldstændigt imod deres Interesser¹⁾.“ Det varede to Aar, inden denne Profeti gik i Opfyldelse; men da det endelig i Efteraaret 1426 var lykkedes Grev Henrik at formaa de vendiske Stæder til at erklære Kongen Krig og til saaledes at bryde Forbundet, maatte det være af ikke ringe Vigtighed for begge de krigsførende Magter at sikre sig de liflandske Stæders Hjælp eller — for den danske Konges Vedkommende — i det mindste Neutralitet²⁾. Disses Holdning er nu af ikke ringe Interesse. Den giver atter et Vidnesbyrd om, hvor løst det store Forbund var knyttet sammen og i hvor høj Grad det, man i Almindelighed betegner som hanseatisk Politik, i Virkeligheden kun var de vendiske Stæders eller rettere sagt Lübecks.

Paa et Møde i Volmar i Januar Maaned 1427 vare de liflandske Stæder blevne enige om at afslaa Lübecks Opfordring til Deltagelse i Kampen, derimod erklærede de sig villige til at yde en maanedlig Pengehjælp. Dennes Størrelse skulde nærmere aftales mellem Sendebud fra begge Parter (Nr. 572). Dorpat foreslog, at man kun skulde sende et enkelt Sendebud: et større Gesandtskab kunde let vække stor Opsigt og hindre ethvert Tilbagetog („ruggetoch“) fra deres Side (Nr. 573). I April Maaned enedes man endelig med de vendiske Stæders Afsendinge om, at de liflandske Stæder skulde yde samme Pengehjælp som de andre indtil Mikkelsdag, efter den Tid kun 2000 Gylden maanedlig.

Skjønt man saaledes tilsyneladende havde opretholdt Forbundet, var der dog ét Punkt, som man vel havde indrømmet men i Virkeligheden ikke agtede at overholde. Det var det for alle Stæderne saa vigtige Spørgsmaal om Sejladsens Frihed. Skulde Lübeckerne kunne føre Krigen lykkelig til Ende, saa maatte det ske ikke alene ved en heldig Krigsførelse men ved en fuldstændig Afspærring af det fjendtlige Land, en Slags Blokade, som efterhaanden maatte udmatte det til Døde. Men her skiltes de fælles og de særskilte Interesser i en uopløselig

¹⁾ „wante dat zere teghen de stede weren,“ Breve af 8 og 14 Avg. 1424. Nr. 172 og 174.

²⁾ Lübecks og Kong Eriks Skrivelser af 2/11 og 13/12 1426. Nr. 534 og 548.

Modsatning. Hvor nær laa det ikke for de liflandske og de preussiske Kjøbmænd netop under en Krig, hvor Norden var fuldstændig afspærret fra Forbindelsen med Vesten, at drage Fordel af det uhindrede Handelssamkvem særlig med Sverig. Da derfor Hovedsmændene for de finske Slotte og fra Stockholm i Foraaret 1427 rette Forespørgsler til Reval om dets Holdning under Krigen, saa lyder Svaret meget beroligende. De vide ikke Andet, end at Forholdet mellem dem og Kongen er godt og venskabeligt. „Kommer Eders Bønder til vor Stad,“ hedder det, „saa maa de sælge og købe hvad de behøve“; naturligvis venter man saa en lignende Behandling fra Modpartens Side¹⁾. Det betød altsaa kun lidt, at man ligeoverfor Lübeck erklærede at have indstillet al Handel med de nordiske Riger, naar man alligevel under Haanden — ja endog aabenbart — høstede alle de Fordele af Krigen, som man kunde faa.

I Længden kunde dog en saadan Fremgangsmaade ikke betale sig; den maatte føre til et Brud med begge de krigsførende Magter. Snart vidste man da heller ikke, hvem man mest skulde frygte — enten Lübeckernes eller de danske Udliggere. Da den store biskayiske Flaade i Juli Maaned 1427 efter det uheldige Slag i Sundet blev opsnappet af de Danske, gik det ligesaameget ud over de liflandske Stæders Skibe som over Lübeckernes, og kort efter blev oven i Kjøbet i selve Østersøen ikke mindre end 9 rigtladede Skibe fra Reval erobrede af svenske Udliggere, og Byttet delt i Skjærgaarden. Forgjæves vare alle Klager, man høstede endog kun Spot, idet Biskop Magnus af Aabo skrev til Raadet i Reval, at han beklagede deres store Tab i samme Grad, som han ansaa dem for sin Konges Velyndere (Nr. 707). Samtidig søgte Hansestædernes Udliggere at hindre alt Handelssamkvem med Sverig og Finland, Hapsal blev plyndret og opbrændt af dem. Selvfølgelig lammedes under saadanne Forhold tilsidst enhver Virksomhed, kun under stærk Convoy og i store Flaader vovede man at sende Handelsskibe gjennem Østersøen og Sundet til Nordsøen.

¹⁾ Ogsaa Ordensmesteren erklærede, at han ikke vilde overholde Forbudet, „na deme de lande vry weren.“ Nr. 578.

Om selve Krigen mellem Danmark og Hansestæderne findes hist og her interessante Oplysninger. Særlig skulle vi nævne de to vidtløftige Indberetninger fra et revalsk Sendebud af 31 Marts og 16 April 1427 (Nr. 590 og 598) om Bergens Erobring, Rostockernes Brandskat paa Bornholm, Lübeckernes paatænkte Angreb paa Sundet, hvor alle dérliggende Slotte skulde nedbrydes, medens samtidig alle Skibe i Øresund og Store Belt skulde brændes, „for at ikke det ene Land skulde komme det andet til Hjælp“.

W. Møllerup.

Richard Petersen: Henrik Steffens. Et Livsbillede.
Kjøbenhavn 1881. 405 SS.

Den Slægt, som har kjendt Henrik Steffens fra personlig Omgang, bliver Aar for Aar mere faatallig; for de Yngre er vel Navnet ikke fremmed, men hans Billede staaer dog langt fra med saa tydelige Træk som denne Stormand fortjener det. Det vides vel i al Almindelighed, at han ved sin Optræden baade i Danmark og i Tyskland vakte stor Bevægelse; at han som tilhørende den romantiske Skole saavel i Æsthetiken som i Filosofien ved sine Forelæsninger fandt varme Beundrere. Men Steffens har jo ikke dannet Skole, og hans Skrifter finde nuomstunder kun meget faa Læsere. Det er derfor et fortjenstligt Arbejde, Sognepræst Petersen har paataget sig, at minde Slægten om den Gjæld, den staaer i til Steffens, og at paavise, at Steffens' Navn er altfor godt og altfor betydeligt til at det tør glemmes næppe en Menneskealder efter, at han er gaaet heden.

Mærkeligt nok har Steffens maattet vente saa længe paa en Biograf. Strax efter hans Død udgav Professor Dr. H. Gelzer i Berlin et smukt lille Mindeskrift over ham; v. Schubert talte ogsaa hans Pris i et „Æresminde“. Herhjemme fremdrog H. C. Ørsted¹⁾ i en Tale i Videnskabernes Selskab

¹⁾ Saml. og efterl. Skrifter VIII, S. 101—114.